

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.7

Теоретичні та практичні аспекти розроблення та реалізації кредитної політики банків**Балянт Г.Р.**кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи
Тернопільського національного економічного університету**Галицейська Ю.М.**кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи
Тернопільського національного економічного університету

У статті розглянуто актуальні питання розроблення та реалізації кредитної політики комерційних банків. Розкрито теоретичні аспекти суті поняття «кредитна політика». Проаналізовано роль кредитної політики у забезпеченні сталої та прибуткової діяльності банку. Наведено цілі та завдання впровадження кредитної політики та приділено значну увагу розгляду її типів. Наголошено на важливості проведення моніторингових досліджень кредитної політики. Запропоновано основні напрями вдосконалення кредитної політики банків.

Ключові слова: кредитна політика, кредитна стратегія, кредитна тактика, ринок кредитних послуг, банківське кредитування, кредитний ризик, кредитний портфель.

Balyant A.R., Halitseyska Yu.M. THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF BANKS' CREDIT POLICY

В статье рассмотрены актуальные вопросы разработки и реализации кредитной политики коммерческих банков. Раскрыты теоретические аспекты сущности понятия «кредитная политика». Проанализирована роль кредитной политики в процессе обеспечения устойчивой и прибыльной деятельности банка. Приведены цели и задачи внедрения кредитной политики и уделено значительное внимание рассмотрению ее типов. Подчеркнута важность проведения мониторинговых исследований кредитной политики. Предложены основные направления совершенствования кредитной политики банков.

Ключевые слова: кредитная политика, кредитная стратегия, кредитная тактика, рынок кредитных услуг, банковское кредитование, кредитный риск, кредитный портфель.

Balyant H.R., Halitseyska Yu.M. THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF BANKS' CREDIT POLICY

The article deals with the actual issues of development and implementation of the credit policy of commercial banks. The theoretical aspects of the credit policy concept are reviewed. The role of credit policy in ensuring stable and profitable activity of the bank is analyzed. The purposes and tasks of introduction of credit policy are presented and considerable attention is paid to consideration of its types. The importance of conducting monitoring studies of credit policy is emphasized. The main directions of improvement of banks' credit policy are offered.

Keywords: credit policy, credit strategy, credit tactics, market of credit services, bank lending, credit risk, loan portfolio.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аналіз сучасного стану банківської системи України свідчить про негативні тенденції її розвитку. Впродовж тривалого часу банки декларують результати збиткової діяльності, значна кількість банків втрачають свою фінансову стійкість та виводяться центральним банком із ринку. Зазначені проблеми функціонування вітчизняних банків в осно-

вному зумовлені їхньою кредитною діяльністю. Остання забезпечує велику частку їхніх прибутків, оскільки кредитні операції посідають значне місце у портфелі активних операцій комерційних банків. Однак поява проблем неповернення кредитів може спричинити втрату фінансової стійкості банку чи взагалі його банкрутство. Тобто надто ризикована кредитна політика комерційного банку

або така, яка не враховує поточну економічну ситуацію в країні, є однією з основних причин, що приводить до появи проблем у діяльності банків. У кризових умовах комерційні банки змушені постійно вдосконалювати стратегію і тактику своєї кредитної діяльності, адаптуючись до складних і мінливих умов економіки. Так, слабкий і недостатньо прозорий фінансовий стан переважної частини суб'єктів господарювання, збиткова діяльність багатьох економічних суб'єктів-позичальників приводять до невчасної сплати процентів за виданими кредитами, неповернення самих боргів та спричиняють зростання питомої ваги непрацюючих кредитів у кредитних портфелях банків. У зв'язку з цим актуальним у сучасних тенденціях розвитку банківського сектору є дослідження механізму реалізації та вдосконалення кредитної політики банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В економічній літературі приділяється багато уваги вивченню теоретичних аспектів формування кредитної політики банку, реалізації його тактичної та стратегічної діяльності на ринку кредитних послуг. Зазначені проблеми відображені у дослідженнях таких вчених, як Р.Т. Балакіна, У.Р. Байрам, О.В. Дзюблюк, Г.Г. Коробова, Т.В. Майорова, О.Л. Малахова, О.О. Любар та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Визначаючи теоретичну та практичну значущість наукових напрацювань зазначених учених, все ж визнаємо потребу у подальших дослідженнях напрямів удосконалення кредитної політики банків у частині управління кредитними ризиками з урахуванням сучасного економічного стану.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є розроблення пропозицій щодо формування кредитної політики банків та вдосконалення механізму її реалізації в умовах функціонування вітчизняної банківської системи задля забезпечення стійкої та сталої їхньої діяльності на ринку кредитних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредитна політика банку є початковим етапом управління кредитним процесом банку. Саме на стадії розроблення кредитної політики повинні формуватися базові принципи, стандарти, критерії та ліміти кредитування, тобто цілі кредитної діяльності банку, які є основою ухвалення управлінських рішень, обов'язкових до виконання всіма структурними підрозділами банку. Кредитна політика визначає довгостро-

кові пріоритети кредитної діяльності банку з урахуванням загальної спрямованості його функціонування, тобто формулювання основних положень кредитної політики визначається місією і загальною стратегією розвитку банку.

Забезпечення ефективної кредитної політики банку має базуватися на врахуванні законів економіки, закономірностей управління діяльністю банку, нових економічних умов та потреб економічних суб'єктів, а також включати відповідні стандарти управління кредитним процесом загалом та кредитним ризиком зокрема.

Аналіз наведених у сучасній українській і зарубіжній економічній літературі визначень терміна «кредитна політика» дає змогу дійти висновку про неоднозначне трактування цього поняття.

У підручнику «Банківські операції» за редакцією О.В. Дзюблюка наведено трактування кредитної політики банку як сукупності заходів та дій щодо формування складу кредитного портфеля і контролю над ним як єдиним цілим, а також встановлення стандартів для прийняття конкретних рішень [1, с. 307].

За визначенням Т.В. Майорової «сутність кредитної політики банку полягає у забезпеченні безпеки, надійності і прибутковості кредитних операцій, тобто в умінні звести до мінімуму кредитний ризик» [2, с. 7].

З позиції О. Малахової суть кредитної політики банку полягає у розробленні концепції організації кредитних відносин між комерційним банком та його клієнтами – суб'єктами господарювання – на мікроекономічному рівні шляхом визначення послідовності дій щодо практичної реалізації кредитного забезпечення підприємницької діяльності [3, с. 6].

О.Д. Вовчак під кредитною політикою банку розуміє стратегію і тактику банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів поверненості, строковості, цільового використання, забезпеченості, платності [4, с. 340].

За визначенням О.О. Любар «кредитна політика у вузькому сенсі – це система заходів банку в царині кредитування його клієнтів, здійснюваних банком для реалізації його стратегії і тактики у певному регіоні в певний період часу. Кредитна політика як основа процесу управління кредитом визначає пріоритети у процесі розвитку кредитних стосунків, з одного боку, і функціонування кредитного механізму – з іншого» [5, с. 183].

На думку Г.Г. Коробової, кредитну політику варто розглядати як «систему заходів банку в кредитуванні його клієнтів, що здійснюється для реалізації його стратегії і тактики, з визначенням пріоритетів у процесі розвитку кредитних відносин, з одного боку, та функціонування кредитного механізму – з іншого» [6, с. 154].

На думку В.Т. Сусіденко, «під кредитною політикою комерційного банку варто розуміти розроблену систему стратегічних цілей його діяльності в межах надання кредитів і відповідних механізмів ефективного реалізації цих цілей» [7, с. 218].

Із наведених тлумачень поняття кредитної політики стає зрозумілою її роль у кредитній діяльності банку: визначення пріоритетних напрямів розвитку та вдосконалення банківської діяльності у процесі акумулювання та інвестування кредитних ресурсів, організації кредитного процесу та підвищення ефективності його діяльності [8, с. 37].

На наш погляд, роль кредитної політики полягає у забезпеченні зростання конкурентних переваг банку на кредитному ринку, що виражається у збільшенні його прибутку та зменшенні банківських ризиків у процесі формування ресурсної бази та ефективного її розміщення.

Кредитна політика складається зі стратегії і тактики банку щодо організації процесу кредитування. Стратегія кредитної політики – це визначені банком пріоритети, цілі та завдання на кредитному ринку. Тактика – передбачає застосування банком фінансового та іншого інструментарію у процесі реалізації поставлених цілей під час здійснення кредитних операцій, а також конкретні правила їх здійснення та порядок організації кредитного процесу.

Таким чином, кредитна політика є внутрішнім документом банку, що визначає основні підходи до кредитування та вимоги до позичальників, виражаючи загальний підхід та концепцію кредитної діяльності банку, встановлюючи її стратегічні основи.

Формування кредитної політики здійснюється під впливом факторів, що визначають величину його капіталу та активів, склад клієнтської бази, спеціалізацію. Значний вплив на формування кредитної політики, можливості її реалізації та досягнення запланованих результатів чинять зовнішні фактори [9, с. 12]:

- загальний стан економіки країни;
- темпи інфляції;
- темпи зростання валового внутрішнього продукту;
- дефіцит бюджету;

- грошово-кредитна політика Національного банку;
- рівень доходів населення;
- здатність споживати банківські послуги;
- наявність соціальних пільг;
- рівень конкуренції;
- соціальна напруженість;
- попит на позики банку у його клієнтів.

До основних внутрішніх чинників, які визначають кредитну політику банку, належать:

- кредитний потенціал банку;
- ступінь ризику та прибутковості окремих видів позик;
- стабільність депозитів;
- спектр виконуваних операцій і послуг банку;
- забезпеченість позик;
- професійна підготовленість, кваліфікація та досвід персоналу банку.

Можливості управління зовнішніми чинниками обмежені. Однак своєчасними діями банк може певним чином пом'якшити їхній негативний вплив і запобігти появі великих втрат. Водночас основні важелі управління кредитним ризиком зосереджені у сфері внутрішньої політики банку. Найбільш поширеними помилками та огріхами, яких припускаються банківські працівники, здійснюючи кредитування клієнтів, є:

- неналежна оцінка кредитоспроможності позичальників;
- неповний аналіз ризиків за кредитною угодою;
- встановлення завищеної вартості застави;
- неналежний збір всієї кредитної документації;
- здійснення недостатнього контролю за цільовим використанням кредиту або взагалі його відсутність;
- проведення контролю та аудиту у процесі реалізації кредитного процесу на низькому рівні.

Часто у вітчизняній практиці мають місце надмірна централізація або децентралізація керівництва кредитних відділів, а також відсутність обмежень концентрації ризиків у кредитних портфелях. Вищезазначене негативно відображується на рівні кредитних ризиків, збільшуючи їхню величину, негативно впливаючи на ефективність роботи банків. У процесі розроблення та реалізації кредитної політики банкам необхідно звертати особливу увагу на недопущення подібних помилок у їхній кредитній діяльності, або здійснювати вчасне їх усунення у разі виявлення. Як зазначає

Е.Ф. Жуков, розроблена оптимальна кредитна політика з урахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів впливу, правильної оцінки їх динаміки, екстраполяції фінансового стану банку та його клієнтів, використання методів моделювання, економіко-статистичних методів, математичного інструментарію визначається найбільш адекватною певному етапу розвитку банку. Прийняття будь-якого управлінського рішення щоразу має супроводжуватися порівнянням можливих доходів від зміни політики з ціною цих змін [10, с. 315].

За допомогою розроблення та дотримання кредитної політики банк прагне звести ризики до мінімально можливого рівня, забезпечуючи при цьому максимально допустиму прибутковість кредитних операцій. Система управління кредитним ризиком вважатиметься ефективною за умови розроблення продуманої кредитної політики банку. Водночас основним критерієм, що визначає кредитну політику банку, є рівень кредитного ризику. З огляду на рівень кредитного ризику виділяють три типи кредитної політики банку – консервативну (обережну), помірну та агресивну.

Формуючи консервативну кредитну політику, банк прагне мінімізувати кредитний ризик. Отримання високих доходів за рахунок нарощення величини кредитного портфеля не є пріоритетом банку. Навпаки, реалізуючи цей тип кредитної політики, банк скорочує коло позичальників, строки надання кредиту та його розміри, збільшує вартість кредиту. Пролонгація кредитів здійснюється винятково надійним клієнтам. Кредитна політика вважається консервативною, якщо частка кредитів у загальному обсязі робочих активів банку не перевищує 30%. Орієнтуючись на консервативну кредитну політику, банк забезпечує свою прибутковість за рахунок кредитних операцій з низьким рівнем ризику та досягає стабільного фінансового стану в короткостроковій перспективі. У довгостроковому періоді виникає загроза втрати зайнятих позицій на ринку та конкурентних переваг на ньому. Основними методами реалізації цього типу політики є:

- встановлення жорстких критеріїв оцінки кредитоспроможності позичальників;
- скорочення строків надання кредитів;
- зменшення обсягів кредитів;
- запровадження жорстких умов кредитування;
- підвищення процентних ставок за кредитом;
- реалізація жорстких процедур ліквідації проблемної заборгованості.

Для поміркованого типу кредитної політики характерним є орієнтування на середній рівень кредитного ризику відповідно до загальноприйнятих банківською практикою умов, що дає змогу забезпечити фінансову сталість діяльності банку у коротко- та довгостроковому періоді. Для помірної кредитної політики властивою є 30-50%-ва частка кредитів у загальному обсязі робочих активів.

Метою агресивної кредитної політики є досягнення максимізації прибутку у короткостроковій перспективі, що забезпечується шляхом збільшення обсягів та періоду кредитування, пролонгування боргу, зниження вартості кредиту, охоплення максимальної кількості клієнтів та розширення присутності банку на кредитному ринку. При цьому реалізація агресивного типу кредитної політики супроводжується високим рівнем кредитного ризику. Адже разом зі збільшенням частки ринку та зростанням прибутку може мати місце зниження платоспроможності банку та його ліквідності. Кредитна політика агресивного типу визначається за наявності у портфелі робочих активів 50% кредитів.

Такий тип кредитної політики реалізовується за допомогою таких методів, як:

- кредитування більш ризикових категорій позичальників;
- зменшення вартості пропонованих банком кредитів до мінімально можливого рівня;
- збільшення строків та обсягів кредитування;
- здійснення пролонгації виданих кредитів.

На нашу думку, формуючи свою кредитну політику, банк повинен ставити за мету оптимізацію прибутковості та рівня ризику кредитної діяльності.

Упровадження кредитної політики передбачає досягнення таких цілей банку, як:

- розроблення та налагодження ефективної системи ідентифікації, аналізу та вимірювання кредитних ризиків;
- налагодження ефективної системи моніторингу і контролю за кредитними ризиками;
- налагодження ефективної системи підтримки та прийняття управлінських рішень у частині управління кредитними ризиками;
- визначення рівнів толерантності банку до кредитних ризиків шляхом встановлення лімітів, упровадження процедур, положень, методик та регламентів щодо окремих операцій та на портфельному рівні;
- розподіл обмежень серед профіт-центрів банку та налагодження бізнес-процесів у такий спосіб, щоб забезпечити найсприятливіший вплив на доходи та капітал банку;

– забезпечення проведення банківських операцій відповідно до встановлених лімітів, процедур, положень та регламентів;

– розмежування функцій та відповідальності підрозділів банку у процесі управління кредитними ризиками;

– забезпечення ефективної взаємодії підрозділів банку на всіх організаційних рівнях у процесі управління кредитними ризиками;

– виконання чинних вимог Національного банку України щодо нормативів кредитних ризиків та інших обмежень.

Основою формування кредитної політики будь-якого банку є її завдання. Від того, наскільки чітко та правильно вони сформульовані, залежатиме результативність кредитної діяльності банку. Основними завданнями кредитної політики є:

1. Забезпечення чіткої послідовності дій персоналу банку, відповідального за здійснення кредитних операцій, що створюватиме сприятливі умови для максимальної раціоналізації функціонування банку у кредитному процесі.

2. Сприяння прийняттю оптимальних рішень щодо надання кредитів та здійсненню адекватної оцінки величини кредитного ризику, що в кінцевому підсумку визначає рівень ризикованості діяльності банку загалом, його фінансову стійкість та стабільність його функціонування на кредитному ринку.

3. Покращення якості кредитного портфеля банку в результаті зменшення кількості менш надійних клієнтів та розширення відносин із надійними позичальниками або з такими, функціонування на ринку яких характеризується позитивними тенденціями змін показників, які визначають їхню роботу.

4. Забезпечення можливостей банку на основі здійснення маркетингових досліджень адекватно реагувати на зміну кон'юнктури кредитного ринку з огляду на регіональні, галузеві, технологічні та інші особливості діяльності того чи іншого позичальника, встановлюючи пріоритети власних кредитних операцій та максимально враховуючи потреби клієнтів банку у позичених коштах.

Загалом кредитна політика банку визначається:

– по-перше, загальними положеннями щодо проведення банківських операцій та формування кредитного портфеля;

– по-друге, діями персоналу банку, який ці положення інтерпретує та реалізовує на практиці.

Ефективність системи управління кредитним ризиком залежить від компетентності

керівництва банку та рівня кваліфікації його рядових працівників, які здійснюють відбір кредитних проектів та розроблення умов кредитних договорів. Кредитна політика затверджується вищим керівництвом банку (радою директорів або правлінням банку), яке через цей документ делегує повноваження виконавцям – співробітникам кредитних підрозділів. Відповідно у кредитній політиці банку розмежований рівень прийняття рішень, рівень повноважень на проведення певних дій, операцій [11, с. 47]. Політика управління кредитними ризиками стосується банку загалом, структурних підрозділів центрального апарату, регіональних управлінь, установ, що підзвітні та підпорядковані регіональному управлінню, охоплює усі операції банку, які генерують кредитні ризики.

Кредитна політика має бути основою забезпечення прибутковості кредитного портфеля банку. Оскільки банківська діяльність відбувається в економічних умовах, які постійно змінюються, кредитні комітети банків повинні здійснювати моніторинг кредитної політики з метою вчасної ідентифікації кредитних ризиків. Проведення моніторингових досліджень кредитної політики полягає у виконанні таких етапів, як [12]:

1. Контроль за реалізацією стратегічних цілей банку у кредитній діяльності з метою виявлення відхилень і протиріч та оцінки виконання банком задекларованих тактичних завдань.

2. Виявлення зовнішніх та внутрішніх чинників, які здійснюють вплив на кредитну політику банку, та внесення відповідних змін у кредитну політику.

3. Дотримання стандартів кредитування, тобто аналіз практичних дій з реалізації кредитної політики.

4. Оцінка достатності та якості нормативного інструментарію з кредитної діяльності, яка включає аналіз документів із кредитної діяльності, тобто внутрішньобанківських положень (про кредитування, про управління кредитним ризиком, про проведення оцінки фінансового стану позичальників, про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями; про роботу із проблемною заборгованістю тощо).

5. Перегляд повноважень працівників кредитних підрозділів в умовах змін організаційної структури банку, обмеження чи розширення індивідуальних повноважень кредитних працівників з метою зменшення

впливу суб'єктивних факторів та мінімізації операційного ризику.

6. Систематизація отриманих результатів моніторингових досліджень та розроблення відповідних рекомендацій щодо коригування кредитної політики згідно з поточним станом кредитної сфери або приведення кредитної діяльності банку у повну відповідність до затверджені кредитної політики.

Для вдосконалення своєї кредитної політики з метою підвищення її ефективності банкам необхідно:

- ставити чіткі цілі щодо співвідношення ліквідності та дохідності кредитних операцій на перспективу;

- здійснювати постійний аналіз кон'юнктури кредитного ринку як на регіональному рівні, так і по країні загалом;

- аналізувати та оновлювати кредитні продукти;

- здійснювати оцінку якості кредитного портфеля із застосуванням ефективних оціночних інструментів;

- оцінювати перспективи нарощування своєї ресурсної бази;

- вдосконалювати систему ризик-менеджменту;

- здійснювати регулярний перегляд цінової політики;

– аналізувати рівень кваліфікації персоналу та здійснювати регулярне його підвищення.

Висновки з цього дослідження. Підсумовуючи вищевикладений матеріал, зазначимо, що кредитна політика комерційних банків є основою їхньої кредитної діяльності. Ефективна кредитна політика дає змогу підтримувати показники діяльності банку на належному рівні. Забезпечення ефективності кредитної політики можливе лише за виваженого підходу банку до реалізації кожного етапу кредитного процесу. В умовах нестабільної економічної ситуації кредитна політика має базуватися на достовірному аналізі даних поточного економічного, соціального, політичного стану країни та прогнозуванні гіпотетичних шляхів розвитку в майбутньому з можливістю оперативного реагувати на зміну впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Необхідно своєчасно вносити корективи у пріоритети діяльності банку у сфері кредитування, визначати найбільш вигідну для банку тактику кредитної діяльності, забезпечуючи проведення гнучкої кредитної політики, спрямованої на збереження кредитного потенціалу банку, його стабільне та прибуткове функціонування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Банківські операції: Підручник / За ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
2. Майорова Т.В. Банківське кредитування інвестиційних проектів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 / Т.В. Майорова; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2000. – 19 с.
3. Малахова О.Л. Банківська система у механізмі кредитного забезпечення підприємницької діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон.наук: спец. 08.04.01. – фінанси, грошовий обіг і кредит / О.Л. Малахова. -Тернопіль, 2004. – 23 с.
4. Вовчак О.Д., Руцишин Н.М., Андрейків Т.Я. Кредит і банківська справа: Підручник – К.: Знання, 2008. – 564 с.
5. Любар О.О. Кредитна політика банків: види та моделі / О.О. Любар // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – № 3(9). – С. 183-185.
6. Коробова Г.Г. Банковское дело / Г.Г. Коробова. – М.: Магистр, 2009. – 588 с.
7. Сусіденко В.Т. Стратегія управління кредитною діяльністю комерційних банків / В.Т. Сусіденко. – К.: КДТЕУ, 1998. – 348 с.
8. Балакина Р.Т. Кредитная политика коммерческого банка: учебно-практическое пособие / Р.Т. Балакина. – Омск: Изд-во Омского гос. ун-та, 2009. – 119 с.
9. Денисенко М.П. Кредитування та ризику: Навчальний посібник для вузів / М.П. Денисенко, В.М. Домрачев, В.Г. Кабанов. – К.: Професіонал, 2008. – 480 с.
10. Жуков Е.Ф. Банковское дело / Е.Ф. Жуков. – М.: ЮНИТИ, 2011. – 686 с.
11. Байрам У.Р. Проблема розробки кредитної політики банку / У.Р. Байрам // Схід. – 2003. – № 1. – С. 46-50.
12. Островська Н.Л. Теоретичні та практичні аспекти організації моніторингу кредитної політики банку [Електронний ресурс] / Н.Л. Островська // Ефективна економіка. – 2013. – № 6. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2349>